

Consuelo Mahiques ja no es mou de casa. Tot i això, encara li agrada de contemplar el carrer de la finestra estant, tranquil·lament asseguda en una cadira de bova, a l'entrada de sa casa.

Consuelo Mahiques Sala

Arribem a la Marina Alta procedents de València. Abandonem la carretera principal i ens endinsem a poc a poc per les entortolligades carreteres de la muntanya, entre bancs fantasmagòrics de boira espessa i matolls de timó, margallons de verd encés, bancals de garrofers centenaris i marges blanquinosos de pedra solida i rogallosa. És hivern, i al llogaret de Murla s'ensuma la flaire de les xemeneies i la sentor amable d'una terra humida per l'aigua de la pluja del vespre. El carrer de la Font és estret, com pertoca en aquestes contrades. Al fondo, les roques s'hi enfilen, amenaçadores, per la muntanya. Al número 27, rere el badall d'una finestra entreoberta, una velleta mira el món asseguda en una cadireta de bova, al recer de la llar i la família. Consuelo Mahiques és centenària. Va nàixer el 31 d'agost de 1897. És la més vella de la comarca. Els seus ulls d'aigua clara han vist gairebé tres segles.

Entrem a la casa de la senyora Consuelo. Ens rep la seua filla, qui ens fa seure en unes cadiretes menudes a l'entrada de sa casa. La ve-

lleta desconfia una mica de nosaltres i crida el seu gendre: "Pepe, Pepe!" El gendre ix, s'acosta a la sogra i li diu a l'orella, bramant, perquè Consuelo és sorda: "Uela, que estos xics han vingut de València a vore-la. Són de dretes com mosatros, no patisca!" Nosaltres fem una rialleta sorneguera, de complicitat i de condescendència alhora. La velleta en desconfia encara. Però es tranquil·litza una mica. Consuelo no pot caminar: "Ella -ens diu la filla- l'any passat, per ara, es va posar molt malament perquè va agarrar feblitis a la cama. I el metge em va dir: 'l'edat que té ja no la traguem', perquè se li va fer una cama aixina i tenia calentura i malament del tot, i el metge em fa: 'mire, no li ho volia dir però és precís tallar-li la cama'. Ai no, a ma mare no li tallen la cama! Vostè li dóna el medicament encara que siga molt fort però no li tallen la cama. I es va salvar."

Consuelo Mahiques va haver d'enfrontar-se a la guerra i a la postguerra tota sola, sense el seu home, perquè es va quedar vídua a poc de casar-se i amb dos fills: "Quan va arribar la guerra no vàrem patir, perquè esta zona és la més rica d'Espanya, com tots sabeu. Ella va guardar farina, dacsca, blat... en una caseta de camp que

tenim. I quan va vindre la guerra teníem de tot. Ella, aixina com la veus, pobreta, ara ja ha perdut molt, de la malaltia cap ací. Però des dels catorze que llegia el diari, i com que té una memòria que no té explicació, pues sap més! Fa ferredat. Coneix tots els de la tele. Jo m'he ensenyat més d'ella que de l'escola. Si haguera estudiat hauria sigut una cosa de l'altre món. *Lisíssima!* No l'enganyes, no. De menuda es va ensenyar a fer *bolillos*. Ella a soletes s'ho va ensenyar. I després ensenyava a les amigues. Quan encara tenia noranta-dos anys ens va fer una mantel·lina a cada filla."

Consuelo és forta de mena. Ha passat per tot: la guerra, la postguerra, la transició... Hi va haver d'esmerçar-se per traure endavant la família: "Ma *uela* tenia el negoci, que era una tenda del poble que venia de tot, i ma *uelo* tenia l'exclusiva del paper de fumar dels amos d'una fàbrica d'Alcoi i ho distribuïa per tres districtes. Comprava pansa, comparava mel. Ma *uelo* ho tocava tot en el comerç. I ma mare, com que era la més sabuda, feia tots els comptes. De la butxaca, sempre en treia *papelerios*. Després, tremenda com era de faenera, cansada de tot lo dia, encara es posava a fer *bolillos*. Ara, des que es va fer tan malal·leta ha perdut memòria."

L'àvia Consuelo no parla. Però ens mira de fit a fit. Està a l'aguait. No se'n perd una. I s'adona de qui talla el bacallà, allí, a sa casa. De sobte fa: "La mare parla per mi." I el gendre li diu: "Ai, *uela*, estos xics han vingut de València per parlar en vostè i no ha dit res." I l'àvia s'adelerà a pronunciar unes paraules amb la seua veu llunyana, gairebé inintel·ligible que, tanmateix, ens commou: "Pues mira, que ací estem vellets, cada dia més vellets, però em cuiden."

Toquen a la porta. Entren la néta, els besnèts i el rector del poble que, a cada vesprada, ve a donar la comunió a la senyora Consuelo. Aquest li pregunta: "Qui sóc?" Consuelo respon: "L'home de Maria Rosa." Tots riem. La senyora Consuelo es menja els besnèts amb els ulls. No para de fer-los ca-

RAFA GIL

rantoines i atencions. Els xiquets somriuen, afalagats. Amb tot el rebombori que s'hi ha organitzat, finalment, aprofitem per acomiadar-nos de la família. Consuelo ens prem la mà i ens desitja un bon viatge. Fem una volteta pel poble. No ens en podem estar de comprar uns pastissos d'ametlla al forn; uns botifarretes de ceba, uns blanquets i unes *llangonissetes* roges en una carnisseria. Tornem a València pels mateixos meandres muntanyencs. Sentim l'olor de plantes medicinals, l'escalfor d'un poble, la mirada afable de Consuelo, la mar llunyana a sota la línia de l'horitzó, des del rostoll morisc de la Marina.

José María Escrivà

“Ara relataré, per deixar-ne constància, el procediment de com es criaven els cucs de seda.” D'aquesta manera comença el relat *La seda natural*, de José María Escrivà, nascut el 13 de febrer de 1902 a la Font d'en Carròs, un petit poble de la Safor.

José María Escrivà ha dedicat tota la seua vida a la seda. Durant 43 anys, des dels 21 fins els 65 en què es va jubilar, va treballar d'encarregat a la Fàbrica Lombart, d'Almoines: “Tot passava per les meues mans” –recorda José. La Fàbrica Lombart aglutinava més de cinc-cents treballadors procedents de tota la comarca: Beniarjó, Palmera, l'Alqueria de la Comtesa, la Font d'en Carròs, la mateixa Almoines... Avui dia, a penes hi ha treballadors. Les parets, revellides i resuades d'una esplendor ara llunyana, acullen les guspines d'una flama que amb prou feines es manté encesa. Són les darreres alenades d'una fàbrica pròspera que abastia la poderosa indústria tèxtil d'Alcoi i Barcelona, una de les primeres i més productives indústries dels Països Catalans.

La seda té una tradició centenària al nostre país. Durant segles, ha estat la columna vertebral de l'economia de moltes de les nostres ciutats, com ara Alcoi, Barcelona,

Al costat d'aquestes ratlles, Consuelo Mahiques a sa casa amb dos dels seus besnéts. Consuelo s'entusiasma quan hi arriben. No pot estar-se ni un instant de fer-los carantoines i afalacs. A sota, Maribel Escrivà i Dolores Puig, filla i esposa de José María Escrivà respectivament, treballant el capell, als anys seixanta.

Igualada, Gandia; i la principal font d'ingressos de moltes famílies. José María Escrivà pertany a una d'aquestes famílies dedicades a filar el capell: “No sóc –escriu José a *La seda natural*– cap expert en aquesta matèria, ni molt menys. Els pocs coneixements que hi he adquirit, i que conserve encara, són fruit d'una llarga tradició familiar. Des de ben menut ajudava els meus pares a criar els cucs de seda. Després, vaig tenir l'ocasió de treballar en l'única fàbrica de seda que hi havia a la conca de la Safor, situada en Almoines, prop de Gandia.” Fins i tot a casa s'hi dedicaven. A la cambra, hi havia els canyissos on nodrien els cucs amb el fullatge de morera, i on les papallones havien de filar, després, els capells: “Des d'ací baix podíem sentir el cruixir de les fulles que es menjaven els cucs de seda” –ens diu Maribel Escrivà, filla de José.

Però José ha tingut temps per dedicar-se a altres coses, a més de la seda, sobretot des que es va jubilar. Una de les seues aficions més constants ha estat l'escriptura. Ja d'adolescent li agradava de llegir i fins fa ben poc encara s'entestava de fullejar els diaris, a pesar de les tribulacions de la seua dona: “Ell volia llegir i llegir. Jo li vaig dir al metge que li diguera que no llegira. Però el metge em va dir que el meu home podia llegir tot el que vulguera. Aixina que ell llegia tot el que volia i sense lupa –perquè deia que no hi veia res, amb la lupa– unes lletriues xicotiques que

quasi no es podien vore.” José Escrivà és autor de les rondalles –en valencià i en castellà, perquè no podia ser d'una altra manera– *Se llama don José, Cuento fallero, Un cuentet amoroso*; de la peça de teatre *La la secció de la classe*, i de la crònica adés esmentada *La seda natural*. A sa casa ens va mostrar els seus escrits, acuradament enquadrats amb el paper-cartó extret de les saques de farina; i els seus fòssils –perquè José ha estat un espigolador incansable i un caminant amorosit de la muntanya.

La vida de José Escrivà ens alligona sobre una manera d'entendre el món a punt d'estingir-se. Els valors humans i la saviesa de José Escrivà hi han quedat segellats, per sempre, als seus escrits i en la memòria perdurable de la seua família i del seu poble.

Juli Capilla

ARXIU / FAMÍLIA ESCRIVÀ

